

Şehremaneti Mecmuası

Şehremaneti tarafından ayda bir çıkarılır

Yıl : 6

Nisan 1930

Sayı : 68

İktisat Programı münasibetile

Cümhuriyet Hükûmeti celilesi memlekete hakiki faaliyet ve terekki ruhunu, feyyaz bir medeniyet hayatını verecek olan « İktisat Programı » nı hazırlamış ve neşretmiş olmakla bütün dünyanın çalıştığı, yahut aradığı umumi selâmet yolunu millete en açık şekilde göstermiş ve açmış oluyor.

Esasen bu gösterilen yoldan, bu açılan hakikatlardan başka bir selamet çaresi yoktur ve olamaz. Çünkü bu mesele ve bu yol bütün medeniyet dünyasının tecrübelerinden geçmiş, okunmuş, okutulmuş, tatbikatı her yerde ve her şeyde milletlerin her tabakasına yani siyâsiyunundan en basit köylüsüne kadar takip edilmiş, neticede iktisat kanunları, iktisat usul ve programları, iktisat zihniyetleri, muameleleri tesis ve tesbit edilmiş, medeni hayatı içtimaiyenin kılavuzu, sığmacağı, hatta hâmisî ve hâkimi olmuştur.

Halkımızın bilgisizliği ve görgüsüzlüğü bu hususta epeyce vakit zayi ettirmiş ve hükûmeti böyle bir programı yapmağa sevkilemiştir.

Programın metnini burada aynen ve teberrüken neşrediyoruz.

Bunu okumak ve dercetmek elzemdir. Âmir ve memurların, çiftçiler ve

tacirlerin üzerinde durup düşünceceği ve kendine, yurduna, mesleğine tatbik edeceği bir çok mühim şeyler vardır.

Sonra, bu programı Hükûmeti celile bizi tenvir ve ikaz için tanzim etmiştir; bize amelî ve açık yolların muktaziyatını ve yapacağı şeylerin ehemmiyetini anlatarak bunun manevi ve ahlaki hususiyetlerini de ihtara lüzum görmüşdür.

İktisatçılarımıza bu programda epeyce düşünecek ve üzerinde çalışacak bir çok mühimmeler vardır. Hükûmet bu noktaların hiç birini noksan bırakmamıştır.

Hele çiftçilerin vazife ve noksanları pek mühimdir. O derecede ki bu âna kadar sürdürüğümüz çiftin ve aldığımız mahsulün para etmediğini ve bu gidişle daha kıymetsiz, daha kıt, daha ziyanlı olacağını izah etmiştir.

İstihsalâtımızın azlığı ve tertipsizliği hakkındaki sözler çok calibi dikkattir.

Küçük büyük her çiftçi elbette krediye muhtaçtır. Bu kredinin bazı defa bulunmaması, yahut kâfi gelmemesi Avrupa'da çiftçi kooperatiflerinin taam-mümününü icap ettirmiştir.

Bizdeki köylü kredisi ise çiftçiyi soyan, bütün ömrünce borçlu eden bir

faizcilik belyesi şeklinde tecelli etmiştir. Çünkü ufak çiftçimiz cahil ve hesabını, işini bellemiyen bir rençperdir.

Kasabadaki, şehirdeki manufaturacı ve aynı zamanda zahireci ve daha doğrusu o havalide ne çıkar ve yetişirse hepsine alıcı olan tacirle mustahsil köylü arasındaki ebedi bir hesabı cari burada hükümrandır.

Köylü dağda bir tülki vursa o da bu her şeyi alıcının dükkânına gelir, yerine bez, yahut tuz, veya çarık almır, bir kaç kuruş artsa bile her vakit birikmez, nakit para alsa faizi ödenmez.

Şimdi böyle bir müstahsilin memlekete ödeyeceği iş ve fayda ne olabilir ki inkişafa nişane teşkil etsin.

Bizim hiç bir şeyde, hatta en uzun sahillerle malik olduğumuz halde balıkçılıkta da cehlimiz, programa bunun için bir madde ilâvesine sebep olmuştur.

Halböyle iken biz - terakki etmek ve milli serveti artırmak şöyle dursun - iradımızı masrafımıza nasıl uydururuz bilmem.

Bir sene kurak olmakla malının hemen hepsini zayi edecek kadar ihtiyatsız ve mukavemetsiz binlerce çiftçiye ani ve muvakkat yardım ve imdatların derecesi ne olursa olsun gene telâfisi gayri kabil bir felâket olmaktan geri kalamaz.

Hususan zirai san'atlar bu hallerden çok müteessir ve belki de büsbütün muzmahil olurlar.

Bunu da esasen görüyoruz. Yağcılık, peynircilik, konservecilik, ipekçilik, kuru yemişçilik gibi en esaslı ve kârlı işler pekaz ve perakende, cinsi bozuk ve intizamsız olmaktan kurtulamamıştır.

Danimarka yağ fabrikaları tâ Sibiryâ'dan ucuz tereyağı satın alarak memleketlerinde işledikten sonra kutular

içinde bütün dünyaya satarken biz Anadolu'dan biraz bayatça ve ayrınlı gelen yağ acılandığı için yiyemiyoruz.

Deri içine basılmış tulum peynilerini yazın dağ diplerinde «in» dedikleri mağaramsı yerlerde saklayan köylüler mallarının yarısını küflenmiş olarak satarlar.

Bu usul ile bir «firigorifik» arasındaki fark ne ise bizim bilgimizle bu günkü şeraiti iktisadiye beynindeki mesafesi de o dur.

En mühim mahsulümüz olan buğdaylarımıza tohumdan karışan çavdar nisbeti (Zahire borsası) nda 10%, 15% çavdarlı diye fiat derecesi tayinine ölçü hizmeti eder! Buna göre daha neler vardır. Demek ki biz halâ bu günün çiftçisi olamamışız.

..

Sanayia gelince bunu da bir takım acı hakikatler karşısında başını önüne eğmiş vaziyette buluruz.

Zamanımız, kumaşçılık, maden sanayii, gıda ve mekûlat sanayii gibi büyük ve umumî san'atların büyük sermayeli büyük fabrikalar devri olmakla beraber milli smaat ve an'anelere ait bedii smaat mesela halıcılık gibi hususî masnuat için memleketimizde çok büyük bir istidat vardır, fakat serveti umumiyenin gittikçe azalması bu san'atların bozulmasına sebep olmuştur.

Esasen, kazancı az memleketlerde kıymetli eşya ve mamualatın sürümü az olduğundan fiati da artar, yahut o şeyin yalınkat taklidi hâkim olur, san'at hilesi çoğalır, aldatma ahlaksızlığı alış verişte tesir yapar; pazarlık usulü de ayrıca bir bilgi ve ihtisas gibi tereddüt ve emniyetsizliği intaç eder. Perakendeci esnafın ittifakı âmil san'atların az isti-

fadesini ve müşterinin mağduriyetini mucip olur .

Bu hal işlemeye veya seçmeye , ambalaja muhtaç ihracat mallarını ifsat ettiğinden bir çok mahsulatımız hakkında beynelmilel piyasalarda emniyetsizlik göstermiştir .

Dahili istihlakte ise hileye, tartıda noksana, tağşişe tesadüf etmek takriben âdet ve tabii bir hal derecesinde caridir.

İşte bu pek haklı sebepten dolayıdır ki hükûmeti celile « İktisat Porğramı » nda işin ahlaki ve manevi cihetlerinden de bahse lüzum görmüştür .

Memleketin umumi zararına sebep olan bu yanlış ve hamiyetsizce hareketlerin men'i için kanunlar tanzim edileceği de büyük şükranlarla okunmuştur.

Avrupa'nın fabrika sanayiünün tenevvüü ve ucuzluğu , harplerin serveti umumiyeimizi sarsması ve buna karşı gene eski alât ve cihaz ile çalışmak zihniyetimiz bizi çok geride bıraktığımızdan serveti tabiiyeden istifade takatimizi kesmiştir . Çalışmağa yeni usulde ve yeniden başlayabilmek için ilk adım güç olmakla beraber hükûmetimizin ikaz ve ırşadına derhal sarılmak mecburiyetindeyiz .

Bu mecburiyet pek mühim ve zaruridir , çünkü atımızın kurtarılmasına aittir . Çünkü yarın daima bu gün temin edecektir .

Bir kaç ay evvel milli tasarruf ilânına karşı gösterilen lâkaytlık çok calibi dikkat bir gevşeklik izhar etmiştir . Bu mühim telkinin böyle ağır ve yavaş karşılanacağı beklenmiyordu .

..

Şimdi, Hükûmetimizin bu « İktisat Programı » ndan İstanbul şehrine ne gibi bir mesai ve teşebbüs, yahut teya-

kkuz bissesini düşeceğini düşünelim. İstanbul ki 700000 nüfuslu, maarifi, sanayii, ticareti ve hatta - velev mahdud olsun - ziraatı mevcut , büyük ve münevver , bilgisi malum bir varlıktır.

İstanbul, çalışırsa çok şey yapabilir. Fakat her türlü teşkilattan mahrumdur.

İstanbul daima bir şeyler yapıyor, fakat bu o kadar dağınık ve usulsüz , kredisiz, zahmetli ve istifadesi az bir şeydir ki şehrin refahına hiç hizmet etmez. Teşkilatsızlıktan dolayı bu şehirde aç kalan çalışanlar, zengin dilenciler , ahlaki bozulan iyi adamlar, sefaletten sersemlemiş doğru ve yorulmamış dimağlar vardır .

Çünkü hayat pahalılığına karşı bütün mesaisinin kifayetsizliği onu bin müşkülâta düşürmüştür.

İçtimai ve mesleki teşkilatsızlık onu infiraf haline sevkettiğinden işsizlik , kredisizlik , hastalık gibi hayatın menfi ahvaline karşı muavenet ve iadei kuvvet vesaitinden mahrumiyet onu şaşırtmış ve kararsızlığa düşürmüştür . Yoksa İstanbul çabuk kalkınacak kabiliyete maliktir .

Bir de burada süs ve sefahet temayüllerinden her nasıl olursa olsun kurulmağa çare aramalıdır.

Buna tasarruf ve fena âdetlerden kaçınma cemiyetleri yardım edebilirler. Demek ki her ne düşünülse , her ne yapmak yahut yapmamak istenilse araya hemen teşkilatsızlık noksanı giriyor .

İstanbul şehri, bilhassa zirai san'atler yeridir. Mecmuamızda buna dair bir kaç defa beyanatta bulunduk . Bu defa , ümit ederiz ki Hükûmeti Celilemizin programı münasebetile bir şeyler düşünülür ve yapılır .

Mesela, İktisat Programında yumurtacılıktan bahis vardır. İstanbul buna

müsaıttır, fakat sermayesizlik ve hususan teşkilatsızlık yüzünden yapılamıyor.

Ezcümle yem mes'elesi ilk müşkülü ihtas eder. Başka işlerde de gene böyle mahzurlar daima vardır. Bunlar için kooperatif teşkilleri elzemdir.

Tanzimlere, teşkillere o kadar muhtacı ki bu yolda ne söylene, ne yazılsa azdır.

Çünkü pek çok vakıtlar, pek çok mesai ve servet akim kalmak suretile heder olup gidiyor.

İstanbul, eger fenni çalışmağı bilse, Avrupa'ya taze meyve ve diri hayvanat bile sevkedebilir.

.*

« İktisat Programı » bakınız 19 uncu maddesinde ne diyor :

« *İstihsal masarifi milli iktisatta daima düşünülecek esaslı bir noktadır. Bu mes'eledede Türkiye'nin çalışkan sınıfının kanaatkârlığı ve yaşayış bedelinin azlığı gibi kolaylıkları vardır. Diğer taraftan istihsal masarifini kâbartan esash müşküller mevcuttur. Bu müşküller kredi fiatlarının pek yüksekliği, nakliyat vasıtalarının azlığı ve pahalılığı, limanlar müşkülât ve masarifinin fazlalığı ve alelumum aynı emek ve masraftan az hasılat alınmasına sebep olan bilgisizlik, teşkilatsızlık ve iptidai usul ve vasıtalarıdır. Umumi harplerin ve keşmekeşlerin her ne pahasına istihsal olursa bol kazançla satmak devri artık nihayete eriyor. Fazla istihsalât her tarafta fiatlarını kıracaktır.*

Alşıldığından kırık olan bu fiatlar arasında satış rekabeti yapmak için cinsinden iyilik ve istihsal masrafında azlık başlıca çaredir. Yoksa milli iktisat yakın istikbalde büyük tehlikeye maruz kahr. »

İşte çok mühim bir hayat mes'elesi!

Bu madde iktisadiyat kanunlarının bir hulasa ve gayesimini hakkile ifade ve temamilere telkin eder.

Bunun tahlili ile pek çok şey öğrenilir ve bütün noksanlarla müşküllerin menşei, tesiri, ıslahı çareleri kendiliğinden tezahür eder. Zaten İstanbul için teşkilât noksanı dediğimiz şeyler hep bunun içindir.

32 inci maddeyi de pek mühim esaslara ve diyebiliriz ki asıl ticaretimizin ruhunu teşkil eden umdelere ithal etmelidir.

« *Büyük ihracat mahsullerinin standarizasyonuna gerek kanunî ve idarî tedbirler gerek fennî vesail ve tesisat ile teşebbüs edilmek lâzımdır.* »

Bu madde sayesinde ihracat mallarımızı kemali emniyet ve itimat ile cihan piyasasına çıkarabileceğiz, ve mahsulatımız gittikçe şöretini artırarak Türk markamız her yerde muteber olacaktır.

Mallarımızın neveleri, dereceleri, kapları düzgün ve temiz, hilesiz ve karışksız olarak her yerde rağbeti celbe muvaffakiyetle sahiplerini hiç düşündürmeyecektir.

Maddenin mutalaasından bilatereddüt anlaşılacağı vechile mallarımızın iyi, muntazam ve temiz olması için kanunî, idarî tedabire, fennî vesait ve tesisata lüzum vardır. Burada fennî vesait ve tesisat tabiri pek tabii, fakat kanunî ve idarî tedabir kayında müstahsillerimizin dikkatsizliği ve ihmaline delalet eden bir mana yok değildir. Bu hususta da Hükûmeti Celilemize teşekkür etmek borcumuzdur.

Çünkü biz hükûmet kadar hassas ve onun kadar düşünceli değiliz. Kendi zararlarımıza iş görürüz. Aza tamah

yahut ihmal neticesi, hesapsızlık ve bilgisizlik belası olmak üzere hükümetin hakkımızda kanuni ve idari tedabir itihazına sebebiyet veririz. Tabir mazur görülsün, istihsalde, imalatla ve bunları satışta ahlakımız zayıf ve aklımız nâkıstır, kendimizi karşımızdaki alıcı ve ya müstehlikten daha zeki, daha kurnaz yahut malımıza pek muhtaç sanırız, ve en evvel kendimiz aldandıktan başka emniyeti de suiistimal etmiş oluruz.

İşte bu hallerden ister istemez vaz geçeceğiz . Zira âkibeti vahimdir .

Hükümetimiz tehlikeyi pek açıkça-sına gösteriyor ve diyor ki : temiz, düzgün eşya elde etmeğe, bunu müşteriye beğendirmeye çalışınız ve doğru hareket ediniz; aksi halde sizi zarardan vikaye için tedabir itihazına mecbur olurum.

Buna sebebiyet vermenin ayıp olduğunu anlayamıyoruz . Bu cihet pek şayanı esef ve hâzin bir haldir.

Ve âdeta bütün iktisadiyatımızı sar-san bir felakettir . Çünkü hem satıcının hem alıcının aleyhine bir şeytan işidir, rakiplerin de ekmeğine yağ sürmektir.

Bakınız bilgisizlik ve yanlış düşünmek insanı nerelere kadar götürüyor.

Münasebet geldiği için bir iki vâkıa hikâye edeceğim :

Vaktile Paris'de bir arkadaşım vardı. Haremile beraber küçük, temiz bir apartmanda otururlardı.

Aydan aya, en meşhur bakkal Feliks Poten mağazalarına diğer, boş şişe ve kavanozları da mahsup ettirmek üzere birlikte götürür, bir aylık erzak alırlarmış. Bir defasında iki kilo cevizle biraz kuru üzüm de almışlar.

Akşam yemekte Hanım cevizlerden bir kaçını kırmış. Beşte ikisi yahut biri çürük çıkmış, kırılanları hemen saklamış,

mağazaya bir kartpostal yazarak şikâyet etmiş ve adresini yazmayı da tabii unutmamış.

24 saat sonra apartmana bir Efendi gelerek cevizleri görmek istemiş, Hanım da göstermiş. Efendi derhal bunları geri alarak yerine beraberinde getirdiği aynı miktarda iyi ceviz paketini verip itizar beyan ettikten maada boş bir kartpostal varakasıla 5 santimlik te bir posta pulu taktım ederek çıkıp gitmiş . Bu suretle ticari vazifesini en medeni bir tarzda ifa etmiş ! .

Bu hareket ve dikkatten daha güzel ve daha müessir bir reklam acaba kabil midir ? !

Gene bir zat evine bir büfe satın almış, ve bilmem kaç sene müddet hiç bir arıza ve bozukluk olmayacağına dair garanti kâğıdı da beraber . . .

Altı ay sonra, yaz mevsimini müteakip büfenin çekmelerinden biri biraz ilişerek ve gıcırdayarak açılmak arızası gösterdiğinden derhal alınan yere mura-caat etmişler, bir müfettiş gelerek muayene etmiş ve neticede bunu geri alarak yerine başkasını vereceğini söylemiştir. Fakat büfe sahibi yenisinin mutlaka o resimde olmasında ısrar ettiğinden modasının altı ayda değişmesine rağmen on beş gün mühlet istiyerek gene o resimde bir eşini yapmış, iki adamı beraber olduğu halde bir gün, mağazanın kamyoneti ile yeni büfeyi getirerek yerine koymuş ve eskisini alarak gitmiştir.

İşte san'at ve ticaretin hikemiyat ve hakayıkı ahlâkiyesi böyle tecelli eder ve sahibine maddi faydaların azamisini temin ile beraber bir de şeref verir .

Sonra, şehrimiz Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuasında okuduğumuz veçhile meselâ bu gün en büyük kürk ve av

İktisat Programı

Hükûmetçe kabul edilen 69 maddeden mürekkep iktisat programının aynen metni şudur :

Madde 1 — Halkın maiyetini kolaylaştırmağa, ve refahını temin etmeğe çalışmak devletin başlıca vazifelerinden olmuştur. Bunun için zamanımızda millet iktisadiyatını tanzim esasına istinat ve bu gayeye teveccüh etmek hükûmetlerin birinci derecede ehemmiyet verdikleri meselelerdendir.

2 — Milli iktisat için de ilk şart dahili asayıştır.

3 — Adalet, Devletin bütün hayat

derisi piyasası Londra'da imiş. Avrupa ve Amerika'nın en zengin ve büyük kürk ticarethaneleri hep Londra'ya muhtaç imişler. Sebebi de bu borsanın kürk ve derileri tefrik ve tasnifteki dikkat ve doğruluğu, parti ve nevilerin gayet mütecanis ve muntazamlığının telkin ettiği emniyet ve sühulet imiş.

Şark halıları piyasası da, işittüğimize nazaran, Londra'da imiş. Çünkü daha az masrafla, daha emin surette nakl olunuyor ve transit pek kolay oluyormuş.

Ecnas ve envai de pek iyi ayrılarak arz ediliyormuş. Toptan halı ticaretille meşgul olan büyük ticarethanelerin kredi ve tediyat muameleleri son derecede sühulete mazhar imişler. Daha ne olsun ?

Biz de bunlar gibi çalışmağı ne vakit öğrenirsek o zaman iktisadiyatımız düzelir ve fakırlıktan kurtuluruz. Yoksa bu şimdiki gidişimiz zamanın muktaziyatı ile taban tabana zıttır.

Ali Suat

ve faaliyet şubelerinde olduğu kadar ve bilhassa iktisadi hayat ve faaliyetlerin temelidir.

İyi kanunlar ve adil hakimler iktisadi teşebbüs ve inkişafın başlıca muhafız ve müşevvikidirler.

4 — Harici emniyet ve müdafaa vatandaş için kâfi hudutta olmadıkça herhangi bir maiyet ve iktisadi faaliyet teşebbüsü kararsız ve vüs'atsizdir. Vatandaşın harici bir tehlike tehdidi altında maddi ve balihusus manevi vasıta ve kabiliyetlerini faaliyete getirmesi huzuru esareti ve yarını bekliyecek sabır ve intizarı kalmaz. Dahili emniyetsizlik ve müdafasızlık hissi altında maiyet ve iktisat muvakkat harp devirlerinden ziyade sarsılır ve zarar görür.

5 — Her nevi yollar milli iktisadın ilk umumi ve müşterek vasıtalarıdır.

6 — Şimendifer sür'atı nakliyat kabiliyetinin yüksekliği ve intizamı ile Türkiye'nin coğrafi ve hususi vaziyetine göre birinci ehemmiyeti haizdir. Demir yollar tarifelerinde ve hesaplarında her şeyden evvel milli iktisadın ihtiyaçlarına uygun olmağa çalışmak mecburiyetindedirler. Hususi kâr mülâhazası şimendifer işletmesinde tali bir ehemmiyeti haiz olmak lâzımdır. Bu şerait ancak şimendifer işletmesinin bir devletin umumi hizmetlerinden sayılması esasile temin olunabilir.

7 — Yollar, bilhassa şimendifer istasyonlarına ve limanlara götüren istikametlerde iktisadi inkişafın mübrem damarlarıdır. Araba ve otomobil nakliyatına müsait olan bir yol şebekesi bilhassa yayvan bir ziraat sahası olan